

ΥΠΟ ΤΑΣ ΦΙΛΥΡΑΣ¹

Παναιώτης Δούρος / Panagiotis Douros*
(Φεστιβάλ Αθηνών και Επιδαύρου / Festival de Atenas e Epidauro)

ΠΕΡΙΛΗΨΗ: Την Τετάρτη, 9 Σεπτέμβρη 1942, στην καρδιά της γερμανικής κατοχής, αφήνει την τελευταία του πνοή στην Αθήνα ο Ρώμος Φιλύρας, ο έλληνας «Ρεμπώ» των καταραμένων ποιητών. Νικημένος από την σύφιλη, είχε αποσυρθεί οικειοθελώς στο Δρομοκαΐτειο Νοσοκομείο το 1927, όπου και έγραψε το μεγαλύτερο τμήμα του έργου του.

Ο κατά κόσμον Ιωάννης (Γιάγκος) Β. Οικονομόπουλος με καταγωγή από το Κιάτο ανήκει στους σημαντικούς νεορομαντικούς ποιητές του μεσοπολέμου. Πολέμησε με τον βαθμό του υπολοχαγού στους βαλκανικούς πολέμους στη Μακεδονία και την Ήπειρο, όπου έπαθε κρυοπαγήματα. Αποτάχθηκε το 1924, λόγω ανίατης αφροδίσιας πάθησης.

Παρά τα σοβαρά ψυχικά προβλήματα από την εξέλιξη της νόσου, καταφέρνει μέσω των γραπτών του να μεταδώσει τα συναισθήματά του με άμεσα αντιληπτό τρόπο. Εξυμνεί την ομορφιά της φύσης και της γυναίκας και προσπάθησε να συλλάβει και να μεταδώσει μια ιδανική εικόνα τους.

Ποιες ήταν άραγε οι τελευταίες του έγνοιες και παραστάσεις στο δωμάτιο του ιδρύματος; Τι στοίχειωσε τον ταραγμένο του νου και ποιες «κύκνειες» αισθήσεις ξύπνησαν στο τραγικό του τέλος; Ποιες ήταν οι αναφορές και οι πηγές του;

Ένα μικρό διήγημα, ελάχιστος φόρος τιμής για τον Έλληνα ποιητή Ρεμπώ και την παραχώδη του ζωή σε σχέση με το «μεγάλωμα» της χώρας μας μέσα από τους πολέμους που έζησε και φαντάστηκε.

ΛΕΞΕΙΣ ΚΛΕΙΔΙΑ: Ποίηση, Πόλεμος, Ρώμος Φιλύρας

RESUMO: Na quarta-feira, 9 de setembro de 1942, no coração da ocupação alemã, Romos Filiras, o “Rimbaud” grego dos poetas amaldiçoados, dá seu último suspiro em Atenas. Derrotado pela sífilis, ele se internou voluntariamente, no Hospital Dromokaitio em 1927, onde escreveu a maior parte de seu trabalho.

O mundialmente famoso Ioánnis (Yagos) II. Economopoulos, originalmente de Kiato, pertence ao grupo dos importantes poetas neorromânticos do período entre guerras. Ele lutou como tenente nas guerras dos Balcãs, na Macedônia, e em Épiro, onde sofreu uma hipotermia. Em 1924, foi internado por causa de uma doença venérea incurável.

Apesar dos sérios problemas psiquiátricos no decurso da doença, consegue transmitir suas emoções através de seus escritos de uma maneira diretamente perceptível. Ele glorifica a beleza da natureza e da mulher, buscando capturar e transmitir uma imagem ideal delas.

Quais foram suas últimas preocupações e performances nos quartos do sanatório? O que assombrava sua mente perturbada e como os “cisnes” despertavam seus sentidos para seu trágico fim? Quais foram suas referências e fontes?

¹ Cf. **Sob as Tílias**, versão traduzida deste texto, em seguida.

* E-mail: panagiotis_douros@yahoo.gr

Uma história curta, uma pequena homenagem ao poeta Rimbaud grego e sua vida agitada em relação ao “crescimento” de nosso país através das guerras que ele viveu e imaginou.

PALAVRAS-CHAVE: poesia neo-helênica; guerra; Romos Filiras

Φλέγεται... Ο πυρετός, η παλλιαρώστια της Μοσχούλας (τ' αντίδωρο του έρωτα όπως το βάπτισε), τον τρώει εν γνώσει του. Το κρεβάτι κάθιδρο τον πνίγει στην σκουριά του, νεκροκρέβατο στους ελαιώνες του Δρομοκαΐτειου που ο ίδιος διάλεξε για τελευταίο του θρονί. Μεσ στην κατοχή με κείνα τα ακαταλαβίστικα τα κέλτικα στις 9 Σεπτέμβρη 1942. Την τελευταία του Τετάρτη.

Πόλεμος ξανά στην μικρή του ζήση, παγκόσμιος κι αυτός, μα εντός του ο μεγάλος πόλεμος είναι πάνω στο Μπέλες και στα λαγούμια του Ρούπελ, είκοσι πέντε χρόνια τουλάχιστον πίσω στους βαλκανικούς, όταν ανθυπολοχαγός και νεαρό ξεπεταρούδι γίνεται μεμιάς ο ήρωας της αρχοντομάνας του.

Είκοσι μέρες από το Κιάτο στα ελληνοβουλγαρικά σύνορα, είκοσι μέρες θυμάται να διαβάξει συνεχώς τον Μακρυγιάννη και τον Ξεπεσμένο Δερβίση του Παπαδιαμάντη, στριμωγμένος στον καρβουνιάρη σε μια διαδρομή που τον βγάζει κατευθείαν στο '21. Ρουφά τα λόγια του Στρατηγού, κοιμάται με το νου του στην Αλωνίσταινα, το χωριό του παππού του, άλλος Θόδωρος κι αυτός από τα ένδοξα μέρη. Ξενίτης στο Κιάτο από έρωτα, του έλεγε στα μικράτα του πως στο χωριό τους ακόμη φαίνεται στο βράχο η θωριά του Γέρου, του Κολοκοτρώνη... Τρεις πόλεμοι στο μυαλό του που φοράνε όλοι τους μια λερή φουστανέλα.

Στα βαριά κρυοπαγήματα στο οχυρό Ιστίμπεη το Φλεβάρη του '16 βάζει προσάνναμμα το εξώφυλλο από τα Απομνημονεύματα. Το θυμάται σαν τώρα, μόνο που στις σπίθες ακούει πια τον παππού του έφηβο, ξεπηδά ολόιδιος ξεπατικωτούρα, πάντα με φουστανέλα: *προχώρα, μας θέλει ο Γέρος στο καστρού. Οι Οικονομοπουλαίοι δεν κιοτεύουν.*

Αίφνης το δωμάτιο στο νοσοκομείο γεμίζει κλαρίνα και πλατάνια, ο άλλος του παππούς, ο Γιάγκος από το Ντερβένι, σέρνει μπροστά του χορό με κλάμα, το τσάμικο του Οσμάν Τάκα. Ο Γιάγκος τον προστάζει στ' αρβανίτικα: *Ντάλε! Ντάλε! Τιε σίτζι νιερ ντουφέκ Καραϊσκάκιτ (Στάσου! Στάσου! Να ιδείς μια φορά ντουφέκι του Καραϊσκάκη).* Ζυγίζεται ανάμεσα στους δυο πάππους του, στριφογυρνά με λύσσα στο σιδερένιο κρεβάτι που μοιάζει με ράντζο εκστρατείας, μέχρι που επιλέγει το μαντήλι του Γιάγκου και ακολουθεί αργά τα βήματα στον κυκλικό χορό. Βρέχει στο λήθαργό του, ο ιδρώτας που τον λούζει από το σύγκρυο, ο τσάμικος στην ανηφόρα, οι δυο παππούδες, τα κυπαρίσσια της Καρύταινας και η θωριά του θρυλικού καπετάνιου που λικνίζεται στις πέτρες.

Ιερή τρέλα μονολογεί με σοβαρότητα, η γνωμάτευση στα πόδια του κρεβατιού γραμμένη και στα γαλλικά με καλλιγραφία. Μια γλυκερή μορφή του το θυμίζει συνθηματικά κάθε φορά που την ρωτά πως πάει.

Σήμερα όμως η ένεση της νοσοκόμας μοιάζει βόλι που τον ρίχνει κατάχαμα, σφαίρα στο ταλαιπωρημένο από τη σύφιλη κορμί του, σφαδάζει στα χέρια της λευκοντυμένης γυναίκας μιλώντας της παπαδιαμάντικα «*μπον ντουρνιά τσαρκ φιλέκ*» (ο κόσμος είναι σφαίρα και γυρίζει). Ξεπεσμένος κι αυτός, από έρωτα, δέχεται τα χάδια της στο μέτωπο και ψελλίζει ανακουφισμένος: *των αγγέλων χαρμονή.*

Τρεις πόλεμοι στα μάτια του, σαν πολλοί και ένας συνάμα, από το Ρούπελ στην Καρύταινα, στα στενά του Πειραιά και στους Λόφους του Χαϊδαρίου με τις φλαμουριές, στο ίδρυμα των ξεπεσμένων ψυχών. Μπερδεύεται που ανήκει, πάντα στο τέλος όμως η

εικόνα που επιλέγει είναι ο ίδιος ως περήφανος Αρκάς σ' αρματολίκια και καπετανάτα, όπως τον έντυνε μικρό η μάνα του στο Κιάτο με τις παλάσκες και το πορφυρό μεταξένιο φάριο. Μαλακώνει και άλλο, ένα νέο τρύπημα διαδέχεται την προηγούμενη ένεση, βυθίζεται σε άλλα χέρια τραχιά αυτή την φορά, είναι οι παππούδες του στα νιάτα τους που συνομιλούν με την ιστορία. Ζωντανεύουν τα πορτραίτα των ηρώων από την σχολική τάξη, ζωντανεύουν οι αφηγήσεις των επισήμων περί Θεού των Ελλήνων, της μάνας του τα παραμύθια, στα αυτιά του ακούγεται ο αέρας από τα πλατανόφυλλα και τα κλείστρα από τα καρυοφύλια.

Στου Γέρου την ποδιά βγάζει την ξιφολόγχη από το ντουφέκι, την εναποθέτει ευλαβικά μαζί με την εντολή επιστράτευσης και το κολοβό βιβλίο του Παπαδιαμάντη. Παίρνει όμως αντίδωρο ένα άνθος ελλέβορου του ανατολικού, γλυκιά στερνή μεταλαβιά. Ο αρβανίτης παππούς του έλεγε πως γιατρεύει την μανία των σαλών. Γιατρικό πολύτιμο από το Μαίναλο, διαλεγμένο στο κοφίνι και ξερό από τον αέρα του χωριού τους. Ανθός από τις «ρίζες» του, αρώματα και ασάδα του πέτρινου αρχοντικού τους που στην επανάσταση φιλοξένησε δυο φορές την οικογένεια του Κολοκοτρώνη ερχόμενη από την Ζάκυνθο. Μια οικογένεια όλο Ελλάδα, μια Ελλάδα όλο πολέμους, όλοι οι πόλεμοι ένα δαφνόφυλλο! Η τελευταία μυρωδιά που τρύπωσε στα ρουθούνια του από τον κήπο λίγο πριν το σεντόνι καλύψει τα μάτια του.

Το χέρι του έχει κλειδώσει το τελευταίο του γραπτό :

*Κάνω γκάφες τη μιά πάνω στην άλλη! Ο Θεός, ο τα πάντα επισκοπών, με βλέπει από το θρόνο του -έναν παλιοτενεκέ του πετρελαίου- και μου κάνει νεύμα να πλησιάσω.
-Άκουσε να σου πω, μου λέει αγέρωχος κι οργίλος...Πρέπει να μάθεις να φέρεσαι. Σου δίνω δυό μέρες καιρό.
-Τι πρέπει, αν επιτρέπει η παντοδυναμία σου, να κάνω σε δυό μέρες;
-Να μη μας περνάς για τρελούς!²*

Στο πίσω μέρος του σιγαρόχαρτου κανείς δεν πρόσεξε την απάντησή του, στον Θεό του, με την φράση του Κολοκοτρώνη “*αν δεν είμεθα τρελοί, δεν εκάναμεν την επανάσταση*”.

Βιβλιογραφία:

Ρώμος Φιλύρας. Απόσπασμα διηγήματος του Ρώμου Φιλύρα, (Ιωάννης (Γιάγκος) Β. Οικονομόπουλος, Κιάτο 1888–Δρομοκαϊτείο 9/9/1942).

_____. *Ποιήματα. Άπαντα τα ευρεθέντα, “Σημείωμα των επιμελητών”*
Θεσσαλονίκη: University Studio Press, 2013.

² Απόσπασμα διηγήματος του Ρώμου Φιλύρα, (Ιωάννης (Γιάγκος) Β. Οικονομόπουλος, Κιάτο 1888–Δρομοκαϊτείο 9/9/1942).

SOB AS TÍLIAS

Panagiotis Douros

(Festival de Atenas e Epidauro)

Tradução e notas de Fernanda Lemos de Lima*

(Universidade do Estado do Rio de Janeiro)

Queima... a febre, a velha doença de Moschyla (o seu “pão bento” de amor como ele batizou), o come conscientemente. A cama banhada de suor o sufoca em sua ferrugem, um leito mortuário nos olivais de Dromokaítio que ele próprio escolheu para seu último trono. Durante a ocupação, com aquele incompreensível celta, em 9 de setembro de 1942. A sua última quarta-feira.

Uma guerra novamente em sua pequena existência, essa também mundial, mas dentro dele, a grande guerra está acima, em Beles e nas trincheiras de Rubel, ao menos vinte e cinco anos atrás nos Bálcãs, quando um alferes jovem e inexperiente se torna, num instante, o herói de sua nobre terra.

Vinte dias de Kiato até a fronteira heleno-búlgara, vinte dias, ele se lembra de ter lido constantemente Makrigiannis e o Decadente Dervise de Papadiamantis, amontoados no carvoeiro, em uma viagem que o leva direto ao 21º. Sorve as palavras do general, dorme com o seu pensamento em Alonistena, a vila de seu avô, outro Thodóros e ele também de um dos lugares gloriosos. Hospedeiro em Kiáto, por amor, contou a ele em sua infância como no vilarejo deles ainda aparecia no penhasco um ar do Velho, do Kolokotronis... Três guerras na sua cabeça que vestiam todas elas um saiote encardido.

Nos pesados congelamentos no forte Istimbei, em fevereiro de 16, a capa das As memórias lança acendelhas. Ele o lembra como se fosse hoje, apenas porque nas faíscas já ouve o avô do adolescente, brotou um decalque igualzinho, sempre com saiote: Segue, o Velho nos quer no castelo. *Os Ikonopouléos não se acovardam.*

Repentinamente, o quarto do hospital se enche de clarins e plátanos, seu outro avô, o Yíakos de Deverni, puxa para frente dele uma dança com choro, o tsámiko³ do Osman Táka. O Yíakos o ordenava em albanês: *Ντάλε! Ντάλε! Τις σίτζι νιερ ντουφέκ Καραισκάκιτ* (Páre!Pare! Veja uma vez a espingarda de Karaiskákis). Ele pesa entre os dois avós, revira-se com raiva na cama de metal que parece com o rancho de campanha, até que escolhe o lenço de Yíakos e segue vagarosamente os passos na dança circular. Chove em sua letargia, o suor dos calafrios que o banha, o tsámiko na escalada, os dois avós, os ciprestes de Karytena e o conto do lendário capitão que se pendurava nas rochas.

Loucura sagrada monologada com seriedade, o parecer escrito aos pés da cama também em francês com caligrafia. Uma doce forma sua lembra isso, como uma convenção, cada vez que pergunta a ela como vai.

Mas hoje a injeção da enfermeira parece um projétil que o joga no chão, no seu sofrido corpo pela sífilis, é abatido às mãos da mulher vestida de branco, recitando os versos da Papadiamântika : *μπου ντουνιά τσαρκ φιλέκ (o mundo é esfera e gira)*. Ele, também esgotado por amor, aceita as carícias dela na testa e murmura aliviado: *harmonia dos anjos.*

* E-mail: fernandalimagr@gmail.com

³ NT: Tipo de música e de dança típica em grupo. Para ouvir a música, cf.

<<https://www.youtube.com/watch?v=smaiCY7Hbww>>.

Três guerras em seus olhos, como muitas e uma de cada vez, de Rupel à Karytena, aos estreitos de Pireus e às colinas de Haidari com as tílias, à instituição de almas párias. Confunde-se a que lugar pertence, entretanto, no fim sempre a imagem que escolhe é o mesmo como o orgulhoso Arkás em bando de resistência armada e capitânicas, como o vestia sua mãe, quando pequeno em Kiato, com cartucheiras com o fário⁴ de seda púrpura. Mais uma vez ele esmaece, uma nova perfuração sucede a injeção anterior, afunda-se em outras mãos, ásperas dessa vez, são os seus avôs na juventude deles, que conversam com a história. Guanhem vido os retratos dos heróis da sala de aula, ganham vida as narrativas oficiais sobre o Deus dos helenos, dos contos de fadas de sua mãe, em seus ouvidos, é escutado o ar que vem das folhas dos plátanos e os obturadores das espingardas.

Na encosta do Velho, saca a baioneta da espingarda, recoloca-a piedosamente junto com a farda de recrutamento e do livro mutilado de Papadimantis. Toma entretanto, como pão bento, uma flor de heléboro oriental, última doce comunhão. O vovô Arvanitis disse a ele como tratava a loucura dos atormentados. Remédio precioso de Ménalo, escolhido no cesto e seco pelo vento de seus vilarejos. Flor de suas “raízes”, perfumes e amargor da nobreza pétrea deles, que na revolução hospedaram duas vezes a família de Kolokotronis vinda de Zákynthos. Uma família toda Grécia, uma Grécia toda guerras, todas as guerras uma folha de louro! O último aroma que perfurou suas narinas vindo do jardim, um pouco antes do lençol esconder seus olhos. Sua mão havia guardado seu último escrito:

Cometo gafes uma atrás da outra! Deus , o que tudo observa, me vê de seus trono – um velho latão de óleo – e me acena para me aproximar.

- ouça o que digo a você, dizem que sou orgulhoso e irascível... É preciso aprender a se comportar. Eu dou dois dias de prazo a você.

- O que é preciso, se a sua onipotência permite, fazer em dois dias?

- Não nos tomar como loucos! ⁵

Na parte de traz do maço de cigarros, ninguém prestou atenção em sua resposta, ao seu Deus, com a frase do Kolokotronis, “*se eu não fosse louco, não teria feito a revolução*”.

⁴ Tipo de chapéu que compõe os trajes tracionais masculinos gregos.

⁵ Απόσπασμα διηγήματος του Ρώμου Φιλύρα, (Ιωάννης (Γιάγκος) Β. Οικονομόπουλος, Κιάτο 1888–Δρομοκαϊτείο 9/9/1942).